
EKONOMİK KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN KADIN İŞGÜCÜNE KATILIMI ÜZERİNE ETKİSİ: GELİŞMEKTE OLAN ASYA ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

Faruk Mike¹

Selin Karlılar²

Öz

Bu çalışma, ekonomik küreselleşme sürecinin kadın işgücüne katılımı üzerindeki etkisini, 16 gelişmekte olan Asya ülkesi için 1990-2017 yıllık gözlemler doğrultusunda panel eşbütünleşme ve nedensellik analizleri ile araştırmaktadır. Panel eşbütünleşme analizi bulguları, kadın işgücüne katılım oranı ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları, dışa açıklık ve kentleşme oranı arasında uzun dönemli ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Elde edilen uzun dönem katsayılar ise dışa açıklık oranı ile kadın işgücüne katılım oranı arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile kadın işgücüne katılım oranı arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamsız sonuçları ortaya koymaktadır. Diğer taraftan panel nedensellik analizinden elde edilen bulgular, kadın işgücüne katılım oranı ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve dışa açıklık oranı arasında iki yönlü ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Dünyanın en kalabalık ülkelerinin yer aldığı Asya ülkelerindeki kentleşme sürecinin ise kadın işgücüne katılımı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı bulguları elde edilmiştir. Analiz sonuçları, söz konusu ülkelerde uygulanan istihdam politikalarının fırsat eşitliği açısından değerlendirilmesine önemli katkılar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın İşgücü, Dış Ticaret, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Panel Eşbütünleşme, Panel Nedensellik

JEL Sınıflandırması: F60, F66, C33

THE EFFECT OF THE ECONOMIC GLOBALIZATION ON THE FEMALE LABOUR FORCE PARTICIPATION: THE CASE OF DEVELOPING ASIAN COUNTRIES

Abstract

This study examines the effect of economic globalization on female labour participation for sixteen developing Asian countries in line with 1990-2017 yearly observations by using panel cointegration and causality analyses. Accordingly, the panel cointegration test results show that there is a long run relationship between female labour force participation and foreign direct investment, trade openness and urbanization. The long run coefficient indicates that trade openness has negative and significant impact on female labour participation, whereas foreign direct investment has negative and insignificant impact. On the other hand, the panel causality test results reveal that there is a bilateral causal relationship between female labour participation and foreign direct investment and trade openness. The urbanization process in the Asian countries, where are still largely rural and the most crowded countries in the world, has no impact on female labour participation. The findings provide important contributions to the evaluation of employment policies in these countries in terms of equal opportunities.

Keywords: Female Labour Force, Economic Globalization, Panel Cointegration, Panel Causality, Developing Asian Countries

JEL Classification: F60, F66, C33

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, farukmike@hakkari.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9194-1679>

² Arş. Gör., Doğu Akdeniz Üniversitesi, İşletme ve Ekonomi Fakültesi, Ekonomi Bölümü, selin.karlılar@emu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5850-8566>

1.Giriş

Küreselleşme, kavramsal olarak ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel faaliyetleri kapsayan uluslararası bir bütünleşme sürecidir. Çalışmanın konusunu oluşturan ekonomik anlamda küreselleşme süreci ise, mal, hizmet ve sermaye gibi ekonomik faktörlerin uluslararası alanda serbest bir şekilde hareket edebilmesi ve buna bağlı olarak ülke ekonomilerinin entegrasyon seviyelerinin ilerlemesi şeklinde ifade edilebilmektedir (Surugiu ve Surugiu, 2015: 132).

Küreselleşme sürecinin ilk aşaması, sanayi üretiminin hız kazandığı 1860-1913 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde üretimi gerçekleştirilen buhar motoru, demiryolları ve telgraf gibi önemli yenilikler, iletişim ve ulaşım alanlarında hızlı bir teknolojik gelişimin yaşanmasına imkân sağlamıştır. Diğer taraftan, 1980'lerden günümüze kadar olan dönemi kapsayan ikinci aşama ise, uluslararası ölçekte sermaye hareketi serbestliğinin yaşandığı ve üretim sürecinin çok uluslu şirketler tarafından özellikle gelişmekte olan ülke merkezlerine yönlendirildiği bir süreç olarak karakterize edilmektedir. Bu süreçte bilgi, teknoloji, yönetim uygulamaları ve hizmetlerinin uluslararası bir etkinlik kazandığı dikkat çekmektedir (Siddiqui, 2017).

Küreselleşme sürecinin uluslararası boyutta etkinlik kazanmasını sağlayan iki önemli uygulama bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) kapsamında tarifeler, yatırım ve diğer ticaret engellerinin kademeli bir şekilde azaltılmasıdır. Bu durum uluslararası ticaretin ve yabancı sermaye yatırımlarının artış göstermesine katkı sağlamıştır. İkinci uygulama ise iletişim, ulaşım ve bilgi teknolojilerinde gerçekleşen hızlı gelişim sürecidir. Bu sayede uluslararası ticaretin hızı ve etkinliği önemli ölçüde artmıştır (Kelly, 2012: 3-4).

20. yüzyılın son dönemlerinden itibaren, ekonomik küreselleşme sürecinin (ticaret ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları), kadın işgücüne katılımı üzerinde olumlu etkiler meydana getirdiği dikkat çekmektedir. Buna göre, emek yoğun mallarda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan ülkeler, uluslararası ticarete fiyat rekabetini korumak için daha ucuz maliyetli işgücü kaynağı olan kadın emeğini tercih etmektedir (Cho, 2012: 5; Villarreal ve Yu, 2007: 367). Aynı zamanda, kadın emeğine yönelik bu talep, işgücü maliyetlerini düşürmek ve işgücü piyasasındaki katılımları azaltmak amacı da taşımaktadır (Standing, 1989). Bu sayede kadınlar işgücüne daha fazla oranda dâhil olarak ekonomik büyümeye katkıda bulunma ve istihdam alanındaki fırsat eşitsizliklerini azaltma imkânına sahip olabilmektedir (Tzannatos, 1999: 567).

Bu çalışmada ekonomik küreselleşme sürecinin en önemli unsurlarından dış ticaret ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, kadın işgücüne katılımı üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda gelişmekte olan 16 Asya ülkesi için panel veri analizinin uygulanması planlanmaktadır. Söz konusu çalışmanın ekonomik küreselleşme süreci ve kadın işgücüne katılımı oranı arasındaki ilişkiyi özellikle ulusal literatürde inceleyen ilk çalışma olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın planlaması sırasıyla şu şekildedir: Temel teorik açıklamaların yer aldığı giriş bölümünün ardından ikinci bölümde, ekonomik küreselleşme ve kadın işgücüne katılımı arasındaki ilişkiye yer verilecektir. Üçüncü bölüm, ekonomik küreselleşme ve kadın istihdamı arasındaki ilişkiyi araştıran ampirik çalışmaların incelendiği literatür taramasından oluşacaktır. Dördüncü bölümde, veri seti ve ekonometrik yöntem tanıtılacaktır. Analiz bulgularının tartışıldığı beşinci bölümün ardından, çalışma sonuç ve değerlendirme bölümü ile tamamlanacaktır.

2. Ekonomik Küreselleşme ve Kadın İşgücüne Katılım İlişkisi

Ekonomik küreselleşme süreci, daha önce ifade edildiği üzere, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve dış ticaret olmak üzere iki temel parametreyi kapsamaktadır. Söz konusu iki parametre, ekonomistler ve politika yapımcılar tarafından, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için, sadece küreselleşmenin değil aynı zamanda ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinin öncü temsilcileri olarak kabul edilmektedir. Ekonomi yönetimleri için doğrudan yabancı sermaye

yatırımları ve dışa açıklığın artan önemi, kadınların küresel ekonomiye entegrasyonundaki etki ile paralellik göstermektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve dış ticaretin kadın işgücüne katılım üzerindeki etkisi temel olarak iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki, ülkelerin ekonomik entegrasyon düzeylerinde yaşanan artışların bütçe gelirlerinde sağladığı artışlar ile ilgilidir. Buna göre, artan bütçe gelirleri sayesinde hükümetler kadın istihdamını teşvik edecek sektörlerle yönelik kamu yatırımları gerçekleştirebilmektedir (Braunstein, 2006: 17). İkinci etki ise, küreselleşmenin üretim faaliyetleri ve dolayısıyla firma sayısında meydana getirdiği artış ile ilgilidir. Bu durum, özellikle çok uluslu şirketler tarafından yeni istihdam alanlarının oluşmasına ve özellikle kadın işgücüne özgü sektörlerin gelişmesine imkân tanımaktadır (Aguayo-Tellez, 2011: 5; Bussman, 2009: 1028).

Acemoğlu (1998), kadınların erkeklere göre, ekonominin farklı sektörlerinde çalışma ve farklı teknolojiler kullanma eğiliminde olduğunu ileri sürmektedir. Özellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile sağlanan yeni teknolojilerin, kadın işgücü için daha tamamlayıcı bir nitelikte olması, çok uluslu şirketlerin, kadın işgücüne olan talebinin artmasına katkı sağlayacaktır. Bu sayede kadın/erkek işgücüne katılım oranı arasındaki fark azalacaktır (World Bank's World Development Report, 2012).

3. Literatür Taraması

Gray vd. (2006), ticaret ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kadın işgücüne katılımı üzerindeki etkisini, 180 ülke için 1975-2000 yılları arasında araştırmışlardır. Sabit etkiler yöntemi analizi sonucunda, ticaret ve doğrudan yabancı sermaye yatırımının kadın işgücüne katılımı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir.

Meyer (2006), 1971-1995 dönemini baz alarak 120 ülkede kadın işgücüne katılımı üzerinde küresel ekonomik faktörler olan dışa açıklık oranı ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Yatay kesit verileri ile yapılan analiz sonucunda, dışa açıklık oranı kadın işgücüne katılım üzerinde pozitif bir etkiye sahipken panel veri analizi sonucunda, negatif bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Aynı zamanda, dışa açıklık oranının kadın işgücüne katılım üzerinde; orta gelir grubu ülkelerde pozitif, düşük ve yüksek gelir grubu ülkelerde negatif etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kadın işgücüne katılımı üzerindeki etkisinin ise yatay kesit verileri ile yapılan analize göre anlamsız, ancak panel veri analizine göre anlamlı ve pozitif olduğu tespit edilmiştir.

Richards ve Gelleny (2007), çalışmalarında kadınların ekonomik hakları üzerinde ekonomik küreselleşmenin etkisini 1982-2003 yılları arasında 130 ülke için araştırmışlardır. Analizler küreselleşme dönemi öncesi ve küreselleşme dönemi olarak iki farklı başlık altında gerçekleştirilmiştir. Sıralı logit modeli sonuçlarına göre, dışa açıklığın kadınların ekonomik hakları üzerindeki etkisi, küreselleşme öncesi dönemde anlamsızken, küreselleşme döneminde pozitif bir etkiye sahiptir. Bu sayede, kadınlar daha iyi iş bulabilmekte ve topluluk içerisinde statülerini arttırabilmektedir. Diğer taraftan doğrudan yabancı sermaye yatırımları ise kadın hakları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Bu durum, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, kadınlara istihdam imkânı sağlamasına rağmen, yabancı şirketlerin genellikle altyapı ve işgücü becerilerini geliştirmek için ek yatırım yapmakta isteksiz olmaları ile ilişkilendirilmektedir.

Bussman (2009), gelişmiş ve gelişmekte olan toplam 134 ülke için kadın işgücüne katılımı ile dışa açıklık oranı arasındaki ilişkiyi 1970-2000 dönemi için genelleştirilmiş momentler yöntemi (GMM) aracılığıyla incelemiştir. GMM analizi sonucunda; gelişmekte olan ülkelerde dışa açıklık oranı, kadın işgücüne katılımı üzerinde pozitif etkiye sahipken, OECD üyesi olan ülkelerde negatif bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Ekonomik entegrasyonla birlikte gelişmiş ülkelerde hizmet sektöründe daha fazla kadın işgücüne katılırken, imalat ve tarım sektöründe işgücüne katılımının daha az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Cooray vd. (2012), kadın işgücüne katılımı ile küreselleşme arasındaki ilişkiyi 1980-2005 dönemleri arasında 80 gelişmekte olan ülke (düşük gelirli ve düşük-orta gelirli) için incelemişlerdir. Analizler, küreselleşmenin temel unsurlarından doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve dışa açıklık değişkenleri ele alınarak gerçekleştirilmiştir. Sabit etkiler analizi sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, dışa açıklık oranı ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kadın işgücüne katılımı üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Muhajid (2013), 1980-2010 dönemi için Pakistan'da kadın işgücüne katılımı üzerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ve dışa açıklık oranının etkisini ARDL sınır testi ile araştırmıştır. Elde edilen bulgular, dışa açıklık oranı ve yabancı doğrudan sermaye yatırımlarının kadın işgücünü negatif etkilediğine işaret etmektedir. Dışa açıklık oranının negatif etkisinin, nitelikli işgücü pozisyonlarına kalifiyeli erkek işgücü tarafından yüksek talep gösterilmesinden kaynaklanabileceği ileri sürülmektedir.

Maqsood ve Samiullah (2014), dışa açıklık oranı, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve şehirleşmenin (kentsel nüfus) kadın işgücüne katılımı üzerindeki etkisini 1990-2010 yılları arasında Güney Asya ülkeleri (SAARC) için incelemişlerdir. Rassal etkiler analizi sonucunda, şehirleşme ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kadın işgücüne katılımı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir. Hizmet sektöründe gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, eczacılık ve haberleşme gibi sektörlerde kadınlar için kolaylıkla istihdam imkânı yarattığı ileri sürülmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye çekilmesi ve daha üretken kullanılabilmesi için, hükümetlerin güvenilir ve avantajlı bir yatırım ortamı sağlaması gerektiği belirtilmektedir. Dışa açıklık oranının ise, kadın işgücüne katılımı üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Roy (2017), 1990-2009 döneminde Hindistan için küreselleşme ve cinsiyet eşitliği arasındaki ilişkiyi üç aşamalı en küçük kareler yöntemi ile incelemiştir. Analiz bulguları, dışa açıklık oranı ve işgücü piyasasında cinsiyet eşitliğinin pozitif bir ilişkiye sahip olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda dışa açıklık oranının kadın ve erkek arasındaki işgücüne katılım oranı açısından cinsiyet ayrımını ortadan kaldırdığı, kadınların eğitime erişimini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Missios (2018), doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile kadın istihdamı arasındaki ilişkiyi 2000-2015 yıllık dönemler doğrultusunda gelişmiş ve gelişmekte olan toplam 69 ülke için sabit etkiler analizi ile incelemiştir. Kadın istihdamı; tarım, sanayi ve hizmet sektörü açısından 3 kısımda ele alınmıştır. Analiz sonucunda, gelişmekte olan ülkelere yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişinin, hizmet sektöründe yer alan kadın istihdamında küçük bir artışa yol açtığı tespit edilmiştir. Gelişmiş ülkeler için ise, doğrudan yabancı sermaye yatırımları tarım sektöründe yer alan kadın istihdamında küçük bir azalışa neden olmaktadır. Sanayi sektörü için ise, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının herhangi bir etki yaratmadığı görülmüştür. Dolayısıyla, kadınların, diğer sektörlerdeki bir iş imkânı için tarım sektöründeki istihdamdan vazgeçtikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Efobi vd. (2018), çalışmalarında teknolojik ilerlemenin kadın işgücüne katılım oranı üzerindeki etkisini 48 Afrika ülkesi için 1990-2014 yıllık dönemler doğrultusunda en küçük kareler (EKK), sabit etkiler ve GMM yöntemleri ile incelemişlerdir. Gerçekleştirilen tüm analiz sonuçlarında, dışa açıklık oranı ve doğrudan yabancı sermaye hareketlerinin kadın işgücüne katılımı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Karlılar ve Kırıl (2018), 45 gelişmiş ve 36 gelişmekte olan ülke için 2005-2016 yılları arasında kadın işgücüne katılımı ile bilgi ve iletişim teknolojileri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında; doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve dışa açıklık oranını kontrol değişken olarak kullanarak kadın işgücüne katılımı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Rassal etkiler ve GMM yöntemi sonucunda elde edilen bulgular, gelişmekte olan ülkeler için dışa açıklık oranının kadın işgücüne katılımı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olmasına karşın doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının herhangi bir etki yaratmadığına işaret etmektedir. Gelişmiş ülkeler için ise, hem dışa açıklık oranı

hem de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kadın işgücüne katılımı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Fatima ve Khan (2019), küreselleşme faktörlerinin kadınların istihdamdaki payı üzerindeki etkisinin yönünü, gelişmiş ve gelişmekte olan 21 ekonomi için 1995-2013 yıllarında araştırmayı amaçlamışlardır. İhracat, ithalat ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları küreselleşme faktörleri olarak ele alınmıştır. Sabit etkiler, havuzlanmış EKK, yarı en çok olabilirlik analizi, genelleştirilmiş tahmin yöntemi yaklaşımı ve probit model ile analiz gerçekleştirilerek karşılaştırılmıştır. Tüm analizler için doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ithalat payı değişkeninin anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İhracat payının ise, kadınların istihdamdaki payı üzerindeki etkisi gelişmiş ülkelerde pozitifken, gelişmekte olan ülkelerde herhangi bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Gelişmiş ülkeler ile ticaret bağları kurulmasının, kadınların sanayi sektöründe işgücüne katılımı arttırmak için olası bir yol olarak kullanılabilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Yüksek ve düşük teknoloji endüstriler ayrımı yapılarak tekrar analiz gerçekleştirilmiş ve özellikle gelişmiş ülkelerden yapılan yüksek teknoloji endüstri ithalatının kadın istihdamını arttırdığı tespit edilmiştir. Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde düşük teknoloji endüstrileri arasında ihracat bağlantıları kurmanın ve aynı zamanda gelişmiş ülkelerden yüksek teknoloji ithalatını teşvik etmenin kadınlar için daha fazla istihdam olanağı yaratabileceği ileri sürülmektedir.

Küreselleşme unsurlarının kadın işgücüne katılım oranı üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar, Tablo 1’de kısaca özetlenmektedir.

Tablo 1. Seçili Ampirik Literatür

Yazar(lar)	Dönem	Yöntem	Sonuç
Gray vd. (2016)	1975-2000	Sabit Etkiler	Dışa açıklık oranı ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları, kadın işgücüne katılımı üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir.
Meyer (2006)	1971-1995	Panel Veri	Küreselleşmenin kadın işgücüne katılımı üzerindeki etkisi, ülke gruplarına ve uygulama yöntemlerine göre farklılık göstermektedir.
Richards ve Gelleny (2007)	1982-2003	Sıralı Logit	Dışa açıklık oranı, kadınların ekonomik hakları üzerinde pozitif, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ise negatif etkiye sahiptir.
Bussman (2009)	1970-2000	GMM	Dışa açıklık oranı, gelişmekte olan ülkelerdeki kadın işgücüne katılım oranı üzerinde pozitif, OECD ülkelerinde ise negatif etkiye sahiptir.
Cooray vd. (2012)	1980-2010	Sabit Etkiler	Dışa açıklık oranı ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları, kadın işgücüne katılım oranı üzerinde negatif etkiye sahiptir.
Muhajid (2013)	1980-2010	ARDL Sınır Testi	Dışa açıklık oranı ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları, kadın işgücüne katılım oranı üzerinde negatif etkiye sahiptir.
Maqsood ve Samiullah (2014)	1990-2010	Rassal Etkiler	Kadın işgücüne katılım oranı üzerinde, dışa açıklık oranı negatif bir etkiye sahipken, şehirleşme ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları pozitif etkiye sahiptir.
Roy (2017)	1990-2009	Üç Aşamalı En Küçük Kareler	Dışa açıklık oranı, cinsiyet eşitliği üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Missios (2018)	2000-2015	Sabit Etkiler	Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, kadın işgücüne katılımı üzerindeki etkisi, ülke gruplarına göre farklılık göstermektedir.
Efobi vd. (2018)	1990-2014	EKK, Sabit Etkiler ve GMM	Dışa açıklık oranı ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları, kadın işgücüne katılım oranı üzerinde pozitif etkiye sahiptir.
Karlilar ve Kiral (2018)	2005-2016	Rassal Etkiler ve GMM	Dışa açıklık oranı ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kadın işgücüne katılımı üzerindeki etkisi, ülke gruplarına göre farklılık göstermektedir.
Fatima ve Khan (2019)	1995-2013	Sabit Etkiler, Havuzlanmış EKK, Yarı En Çok Olabilirlik ve Probit Model	Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ithalat, kadın işgücüne katılım oranı üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir. İhracat ise, gelişmiş ülkelerde kadın işgücüne katılım oranı üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

4. Veri Seti ve Ekonometrik Yöntem

Bu çalışma, küreselleşmenin kadın işgücüne katılımı üzerindeki etkisini, 16 gelişmekte olan Asya ülkesi için 1990-2017 yıllık veriler doğrultusunda araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmada kullanılacak model, Maqsood ve Samiullah (2014)'ün çalışmasından hareketle denklem 1'de ifade edilmektedir:

$$FLFP_{it} = \alpha_{it} + \beta_0 FDI_{it} + \beta_1 OPENNES_{it} + \beta_2 URBAN_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Denklem 1'de yer alan değişkenlerden FLFP, çalışma çağındaki (15-64 yaş arası) kadınların işgücüne katılım oranını; FDI, ülkeye yönelik net doğrudan yabancı sermaye yatırımların GSYİH'ya oranını; OPENNES, dışa açıklık oranını [(ithalat+ihracat)/GSYİH] ve son olarak URBAN, kent nüfusunun toplam nüfus içerisindeki payını ifade etmektedir. Ayrıca α_{it} sabit terimi; β_0 , β_1 ve β_2 açıklayıcı değişkenler için katsayı parametrelerini ve ε_{it} hata terimini ifade etmektedir. Tüm seriler Dünya Bankası (World Development Indicator) veri tabanından temin edilmiştir.

Çalışmaya dâhil edilen gelişmekte olan Asya ülkeleri, Birleşmiş Milletler (2019, s.170) raporunda yer alan ülke sınıflandırmasından hareketle belirlenmiştir. Bu ülkeler sırasıyla şu şekildedir: Bangladeş, Çin, Endonezya, Filipinler, Güney Kore, Hindistan, Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti, Malezya, Pakistan, Sri Lanka, Suudi Arabistan, Tayland, Türkiye, Umman, Ürdün ve Vietnam. Dünyada nüfus yoğunluğu bakımından en büyük paya sahip olan bölge olmasından dolayı, çalışmada gelişmekte olan Asya ülkelerine yer verilmiştir. Birleşmiş Milletler (2017) raporuna göre, 2017 yılı itibarı ile 7 milyar 550 milyon düzeyinde olan dünya nüfusu içerisinde Asya ülkelerinin payı yaklaşık %60'tır. Bu durum çalışmada uygulanacak analizler için önemli bir örneklem sağlamaktadır.

Bununla birlikte, çalışmada mümkün olan en geniş zaman aralığının analizlere dâhil edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, bağımlı değişken olan kadın işgücüne katılım oranı verisinin 1990 yılından itibaren başlaması nedeniyle, örneklem dönemi 1990-2017 olarak belirlenmiştir. Gözlem sayısının 28 adet olması, çalışmanın zaman serisi analizlerinden ziyade, panel veri analizlerine uygunluğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda çalışmada panel veri analizine yer verilecektir.

Çalışmada uygulanacak analizler üç kısımda gerçekleştirilecektir. İlk olarak, uygun panel veri analizinin belirlenmesi için önsel testler uygulanacaktır. Önsel testler, kesitler arasında bir bağımlılığın var olup olmadığını araştırmaya yönelik yatay kesit bağımlılığı ve ülke gruplarının homojen veya heterojen yapılardan hangisine dâhil olduğunun belirlenmesine yönelik delta testlerinden oluşmaktadır. İkinci olarak, yatay kesit bağımlılığı bulgularından hareketle uygulanacak panel birim kök ve eşbütünlük analizlerine karar verilecektir. Kesitler arası bağımlılığın var olması

durumunda, ikinci nesil panel birim kök ve eşbütünleşme analizleri uygulanacaktır. Eşbütünleşme ilişkisinin varlığı ile birlikte uzun dönem katsayıların elde edilmesi işlemi gerçekleştirilecektir. Üçüncü ve son kısımda ise, çalışmada panel nedensellik testine yer verilecektir. Panel nedensellik testi için, kesit ve zaman boyutu arasındaki ilişki ve yatay kesit bağımlılığı koşulları hesaba katılarak, Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından geliştirilen yöntem uygulanacaktır. Elde edilen bulguların tartışılması ile analizler tamamlanacaktır.

5. Analiz Sonuçları

Panel veri analizlerinde birinci ve ikinci nesil testler arasındaki tercih, kesitler arasında yatay kesit bağımlılığının var olup olmadığına göre belirlenmektedir. Buna göre, analizlerde yatay kesit bağımlılığını araştırmaya yönelik olarak Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen LM, Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD ve CDLM ve son olarak Pesaran vd. (2008) tarafından geliştirilen LM-Adj testleri uygulanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Test Yöntemleri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
CDLM1 Testi (Breusch ve Pagan, 1980)	582.580*	0.000
CDLM2 Testi (Pesaran, 2004)	29.859*	0.000
CDLM3 Testi (Pesaran, 2004)	1.496	0.067
LM-Adj Testi (Pesaran, Ullah ve Yamagata, 2008)	25.102*	0.000

Not: (*) değeri test istatistiklerinin %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Yatay kesit bağımlılığı testi için hipotezler: H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur, H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Tablo 2’de yer alan sonuçlar, seriler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığına işaret etmektedir. LM, CDLM ve LM-Adj testleri yatay kesit bağımlılığının bulunmadığını ifade eden H_0 hipotezini %5 anlamlılık düzeyinde reddetmektedir. Bu sonuçlar, panel veri analizlerinde ikinci nesil testlerinin kullanılmasına işaret etmektedir. Bununla birlikte seçilen ülke gruplarının homojen ve heterojen yapılardan hangisine dâhil olduğunu anlamak için Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen Delta (Δ) testi uygulanmaktadır. Delta testi sonuçları Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Homojenlik Test Sonuçları

Delta Test Yöntemleri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Delta Tilde ($\hat{\Delta}$)	24.996*	0.000
Delta Tilde _{Adj} ($\hat{\Delta}_{Adj}$)	27.447*	0.000

Not: (*) değeri test istatistiklerinin %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Homojenlik testi için hipotezler: H_0 : Seriler homojen yapıdadır, H_1 : Seriler heterojen yapıdadır.

Tablo 3’te yer alan sonuçlar ülke gruplarının heterojen yapıda olduğunu ortaya koymaktadır. Delta Tilde ve Delta Tilde_{Adj} testlerine göre, ülkelerin homojen yapıda olduğunu ifade eden H_0 hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Bu sonuçlar ikinci nesil eşbütünleşme analizlerinde heterojenlik varsayımını dikkate alan test bulgularının kullanılmasını gerekliliğini ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. CADF Panel Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Düzye Değerler		Birinci Fark Değerler	
	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
FLFP	-1.420	-2.650	-3.092*	-3.017*
FDI	-2.339*	-2.615	-4.146*	-4.169*

OPENNES	-1.516	-1.668	-3.038*	-2.963*
URBAN	-0.818	-2.750	-4.513*	-8.097*

Not: Analizlerde maksimum gecikme uzunluğu, yıllık veriler göz önünde bulundurularak, 3 olarak alınmıştır. CADF testi ülkeler için ortak birim kök testi sonuçlarını ortaya koyan CIPS test istatistiği sonuçlarını yansıtmaktadır. Pesaran (2007, s. 280-281)'e göre sabitli model için %5'lik kritik değer -2.25 ve sabitli ve trendli model %5'lik kritik değerler ise -2.76'dır. CADF birim kök testi için hipotezler: H_0 : Birim kök vardır, H_1 : Birim kök yoktur.

Tablo 4'te yer alan CADF birim kök testi sonuçları, sabitli ve trendli model için tüm serilerin düzey değerlerinde durağan olmadığını, buna karşın birinci fark değerlerinde durağanlık koşulunu sağladığını ortaya koymaktadır. Bu durum seriler arasında uzun dönemli eşbütünlüşme ilişkisinin varlığını araştırmaya olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda, çalışmada, yatay kesit bağımlılığı ve heterojenlik koşullarını dikkate alan ve Westerlund ve Edgerton (2007) tarafından geliştirilen panel eşbütünlüşme analizine yer verilmektedir. Panel eşbütünlüşme analizi sonuçları Tablo 5'de yer almaktadır.

Tablo 5. Westerlund ve Edgerton (2007) Panel Eşbütünlüşme Test Sonuçları

	Sabitli Model	Sabitli ve Trendli Model
LM istatistik	3.088	5.050
Bootstrap p-value	0.533	0.840
	Eşbütünlüşme var.	Eşbütünlüşme var.

Not: Bootstrap olasılık değerleri (p-value) 1000 tekrarlı dağılım sonucunda elde edilmiştir. Tahmin yöntemi olarak EKK tercih edilmiştir. Westerlund ve Edgerton (2007) panel eşbütünlüşme analizi için hipotezler: H_0 : Eşbütünlüşme ilişkisi vardır, H_1 : Eşbütünlüşme ilişkisi yoktur.

Tablo 5'te yer alan Westerlund ve Edgerton (2007) panel eşbütünlüşme analizi sonuçları, hem sabitli hem de sabitli ve trendli model için, seriler arasında eşbütünlüşme ilişkisinin varlığını ifade eden H_0 hipotezini reddedememektedir. Uzun dönemde birlikte hareket eden söz konusu seriler için, uzun dönem katsayı tahmini gerçekleştirilebilir. Uzun dönem katsayı tahminleri Pesaran (2006) tarafından geliştirilen panel CCE eşbütünlüşme tahmincisi yardımıyla gerçekleştirilmektedir. Bulgular Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Uzun Dönem Katsayı Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık
FDI	-0.123	0.086	-1.43	0.153
OPENNES	-0.046*	0.023	-2.00	0.046
URBAN	-0.278	1.339	-0.21	0.835

Not: (*) değeri katsayıların %5 düzeyinde anlamlılığını ifade etmektedir.

Tablo 6'da yer alan uzun dönem katsayı bulgularına göre, ekonomik küreselleşme parametrelerinden dışa açıklık oranı katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durum gelişmekte olan Asya ülkelerinin dış ticaret faaliyetlerinde yaşadıkları artışların kadın işgücü katılımını olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Buna göre gelişen Asya ülkelerinin dışa açıklık oranında yaşanan %1'lik artış, söz konusu ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranlarını yaklaşık %0.04 oranında azaltmaktadır. Diğer taraftan, ekonomik küreselleşme parametrelerinden doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile kent nüfusu parametresinin uzun dönem katsayıları negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır. Bu durum özellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, gelişmekte olan Asya ekonomilerinde kadın işgücüne katılım oranı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığını ifade etmektedir.

Uzun dönem katsayı bulgularına ek olarak, bu çalışmada, gelişmekte olan Asya ülkelerinde gerçekleşen ekonomik küreselleşme sürecinin kadın işgücüne katılım oranı üzerindeki etkileri Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından geliştirilen panel nedensellik analizi ile araştırmaktadır. Bu sayede söz konusu iki parametre arasındaki nedenselliğin yönü ortaya koyulabilmektedir. Panel nedensellik testinden elde edilen bulgular, Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Panel Nedensellik Test Sonuçları

Nedensellik Yönü	Fisher İstatistik	Bootstrap p-value	Sonuç
FLFP → FDI	44.767*	0.001	Nedensellik var.
FDI → FLFP	69.711*	0.000	Nedensellik var.
FLFP → OPENNES	47.824*	0.000	Nedensellik var.
OPENNES → FLFP	61.103*	0.000	Nedensellik var.
FLFP → URBAN	55.759	0.999	Nedensellik yok.
URBAN → FLFP	58.951	0.984	Nedensellik yok.

Not: Bootstrap olasılık değerleri (p-value) 1000 tekrarlı dağılım sonucunda elde edilmiştir. Analizler Akaike Bilgi Kriteri (AIC) dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. (*) işareti Fisher istatistiklerinin %5 düzeyinde anlamlılığını ifade etmektedir.

Tablo 7’de yer alan bulgular, küreselleşmenin temel parametreleri olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve dışa açıklık oranı ile kadın işgücüne katılım oranı arasında iki yönlü nedensellik ilişkisinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, gelişmekte olan Asya ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımları ve dışa açıklık oranı ile kadın işgücüne katılım oranı parametreleri karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedir. Diğer taraftan kentsel nüfus ile kadın işgücüne katılım oranı arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

5.Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, ekonomik küreselleşme sürecinin kadın işgücüne katılımı üzerindeki etkisini, 16 gelişmekte olan Asya ülkesi için 1990-2017 yıllık gözlemler doğrultusunda araştırmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada Westerlund ve Edgerton (2007) tarafından geliştirilen panel eşbütünlük ve Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından geliştirilen panel nedensellik testlerine yer verilmiştir. Panel eşbütünlük analizinden elde edilen bulgular dışa açıklık oranının söz konusu ülkelerdeki kadın işgücüne katılım oranı üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer taraftan doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve kentleşme oranı için elde edilen katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Panel nedensellik analizi bulguları ise, kadın işgücüne katılım oranı ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve dışa açıklık oranı arasında iki yönlü ilişkinin varlığına işaret etmektedir.

Elde edilen sonuçlardan, özellikle dışa açıklık unsurunun, kadın işgücü üzerindeki negatif etkisi önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun, temel olarak söz konusu ülkelerde var olan toplumsal yapıdan kaynaklandığı düşünülmektedir. Buna göre, toplumsal yapıdaki fırsat eşitsizliği ve cinsiyetçi ayrımcılık, istihdam tercihinde erkekleri ön plana çıkarmakta ve kadınların istihdam imkânını olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla, bu ülkelerin dış ticaret sayesinde elde ettikleri yeni istihdam olanakları, erkek işgücünün daha çok talep edilmesine neden olmaktadır. Bundan dolayı kadınlar, erkeklerden daha düşük nitelikte değerlendirilmekte ve daha düşük ücretler ile kayıt dışı sektörlerde çalışmaya zorlanmaktadır.

Dışa açıklığın kadın işgücüne katılımı üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek için öncelikle, kadınların eğitim ve becerilerini geliştirmeye odaklı ortamlar yaratılmalı ve istihdam edilecekleri sektörlerde aranan becerileri edinmeleri sağlanmalıdır. Bu durum, uygun eğitim politikaları ve teknik eğitime erişim yoluyla gerçekleştirilebilmektedir. İkinci olarak, cinsiyet eşitsizliği ve cinsiyetler arasındaki ücret farkının ortadan kaldırılabilmesi için “cinsiyete dayalı uyumlaştırma politikası” uygulanmalıdır. Cinsiyetler arasındaki dengenin sağlanması için destekleyici sosyal ve istihdam politikaları yaratılmalıdır. Kadın ve erkeklerin hizmetlere/kaynaklara erişimi farklıdır ve hem ekonomide hem de hane halkı aktivitelerinde farklı sorumluluklara sahiptirler. Dolayısıyla, söz konusu politikalar; kadınların teknolojiye erişiminin artırılması, sosyal normların yanı sıra kadın ve erkek arasındaki hane halkı işlerinin adil bir şekilde dağılımı, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim ve ulaşım gibi alanlarda yapılması gereken düzenlemeleri içermelidir.

Kaynakça

- Aguayo-Tellez, E. (2011). *The Impact of Trade Liberalization Policies and FDI on Gender Inequalities*. World Development Report 2012 Background Paper, World Bank, Washington, DC.
- Braunstein, E. (2006). *Foreign Direct Investment, Development and Gender Equity: A Review of Research and Policy* (No. 12). UNRISD Occasional Paper.
- Breusch, T. S. ve Pagan, A. R. (1980). The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification Tests in Econometrics. *Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
- Bussmann, M. (2009). The Effect of Trade Openness on Women's Welfare and Work Life. *World Development*, 37(6), 1027-1038.
- Cho, S. Y. (2012). Integrating Equality: Globalization, Women's Rights, and Human Trafficking. *Economics of Security Working Paper*, No. 69, Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung (DIW), Berlin.
- Cooray, A., Gaddis, I. ve Wacker, K. M. (2012). *Globalization and Female Labor Force Participation in Developing Countries: An Empirical (Re-)Assessment* (No. 129). Courant Research Centre: Poverty, Equity and Growth - Discussion Papers.
- Efobi, U. R., Tanankem, B. V. ve Asongu, S. A. (2018). Female Economic Participation with Information and Communication Technology (ICT) Advancement: Evidence from Sub-Saharan Africa. *South African Journal of Economics*, 86(2), 231-246.
- Emirmahmutoğlu, F. ve Köse, N. (2011). Testing for Granger Causality in Heterogeneous Mixed Panels. *Economic Modelling*, 28(3), 870-876.
- Fatima, S. T. ve Khan, A. Q. (2019). Globalization and Female Labor Force Participation: The Role of Trading Partners. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 28(3), 365-390.
- Gray, M. M., Kittilson, M. C. ve Sandholtz W. (2006). Women and Globalization: A Study of 180 Countries, 1975-2000. *International Organization*, 60(2), 293-333.
- Karlılar, S. ve Kırıl, E. (2018). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kadın İstihdamı Üzerine Etkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için Ekonometrik Bir Analiz. M. Kenan Terzioğlu (Ed.) *Ekonometride Güncel Konular* içinde (s. 209-224). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kelly, J. P. (2012). Trade, Globalization and Economic Policy. *Widener Law School Legal Studies Research Paper*, (13-01).
- Maqsood, F. ve Samiullah. (2014). Impact of Globalization on Female Labor Force Participation in the SAARC Region. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 34(2), 523-533.
- Meyer, L. B. (2006). Trade Liberalization and Women's Integration Into National Labor Markets: A Cross-Country Analysis. *Social Indicators Research*, 75, 83-121.
- Missios, L. (2018). The Impact of Foreign Direct Investment on the Composition of the Female Labor Force. *Student Research Submissions*, 258. Erişim Adresi: https://scholar.umw.edu/student_research/258.
- Muhajid, N. (2013). Economic Determinants and Female Labour Force Participation: An Empirical Analysis of Pakistan. *Developing Country Studies*, 3(7), 12-23.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. Cambridge Working Papers in Economics, 435.
- Pesaran, M. H. (2006). Estimation and Inference in Large Heterogeneous Panels With a Multifactor Error Structure. *Econometrica*, 74(4), 967-1012.

- Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312.
- Pesaran, M. H., Ullah, A. ve Yamagata, T. (2008). A Bias-adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence. *Econometrics Journal*, 11(1), 105-127.
- Pesaran, M. H. ve Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50–93.
- Richards, D. L. ve Gelleny, R. (2007). Women’s Status and Economic Globalization. *International Studies Quarterly*, 51, 855-876.
- Roy, A. G. (2017). Economic Globalization and Gender Equality: A Case Study of India. *Journal of Advances in Economics and Finance*, 2(2), 117-126.
- Siddiqui, K. (2017). Globalization, Trade Liberalisation and the Issues of Economic Diversification in the Developing Countries. *Journal of Business and Economic Policy*, 4(4), 1-16.
- Standing, G. (1989). Global Feminization through Flexible Labor. *World Development*, 17(7), 1077-1095.
- Surugiu, M. R. ve Surugiu, C. (2015). International Trade, Globalization and Economic Interdependence between European Countries: Implications for Businesses and Marketing Framework. *Procedia Economics and Finance*, 32, 131-138.
- Tzannatos, Z. (1999). Women and Labor Market Changes in the Global Economy: Growth Helps, Inequalities Hurt and Public Policy Matters. *World Development*, 27(3), 551-569.
- Villarreal, A. ve Yu, W. H. (2017). Economic Globalization and Women’s Employment: The Case of Manufacturing in Mexico. *American Sociological Review*, 72, 365-389.
- Westerlund, J. ve Edgerton, D. L. (2007). A Panel Bootstrap Cointegration Test. *Economics Letters*, 97(3), 185–190.
- World Bank (2012). *World Development Report, Gender Equality and Development*. The World Bank Group, Washington D.C.

THE EFFECT OF THE ECONOMIC GLOBALIZATION ON THE FEMALE LABOUR FORCE PARTICIPATION: THE CASE OF DEVELOPING ASIAN COUNTRIES

Extended Abstract

Aim: The aim of this study is to investigate the effect of economic globalization on female labour force participation for 16 developing Asian countries. The study is conducted for 1990-2017 yearly observations. Foreign direct investment and openness are considered as the main determinants of economic globalization.

Method(s): In this study, panel data analysis was performed in three stages. (a) First, cross sectional dependency and delta analysis were used for the priori tests. To determine the cross sectional dependency, four different test procedures were performed. These are LM test (Breusch and Pagan, 1980); CD and CDLM tests (Pesaran, 2004); and LM-Adj test (Pesaran vd. 2008), respectively. On the other hand, delta (Δ) test developed by Pesaran and Yamagata (2008) were used to determine the homogeneity and heterogeneity.

(b) Second, with reference to the existence of cross-sectional dependency, the CADF second generation panel unit root test developed by Pesaran (2007) was used to investigate whether the series contain unit root or not. Next, the panel cointegration test developed by Westerlund and Edgerton (2007) was applied to investigate the existence of long-term relationships between the series. This panel cointegration test can be applied under the assumption of cross section dependency. Following the panel cointegration test, long-term coefficient estimation was carried out with the panel CCE test developed by Pesaran (2006).

(c) Finally, panel causality analysis developed by Emirmahmutoğlu and Köse (2011) was used to reveal the one-way or two-way causality relationship. This test can be also applied under the assumption of cross section dependency as in panel cointegration test.

Findings: The analysis results are as follows: (a) LM, CDLM and LM-Adj tests reject the H_0 hypothesis, which states that there is no cross-sectional dependence, at a 5% significance level. These results indicate the use of second generation tests in panel data analysis. According to Delta Tilde and Delta TildeAdj tests, the H_0 hypothesis, which states that the countries are homogeneous, is also rejected at 5% significance level.

(b) The panel cointegration test results show that there is a long run relationship between female labour force participation and foreign direct investment, trade openness and urbanization. The long run coefficient indicates that trade openness has negative and significant impact on female labour participation, whereas foreign direct investment has negative and insignificant impact.

(c) The panel causality test results reveal that there is a bilateral causal relationship between female labour participation and foreign direct investment and trade openness. In contrast, the urbanization process in the Asian countries, where are still largely rural and the most crowded countries in the world, has no impact on female labour participation.

Conclusion: From the results obtained, especially the negative effect of the openness on female labor force is an important finding. This situation is thought to be mainly due to the social structure existing in these countries. Accordingly, inequality of opportunity and gender discrimination in the social structure emphasize men in employment preference and adversely affect women's employment opportunities. Therefore, the new employment potentials obtained by these countries through foreign trade leads to more demand for the male labor force. However, women are considered as unskilled labour and forced to work in the informal sector with lower wages in these countries.

In order to eliminate the negative effects of openness on female labor force participation, firstly, the opportunities should be created to improve the education and skills of women. This can be achieved through appropriate education policies and access to technical training. Secondly,

“gender-based adjustment policy” should be implemented in order to eliminate gender inequality and wage differences. Supporting social and employment policies should be created in order to achieve a balance between men and women labour forces. Men and women have different access to services/resources and have different responsibilities in both the economy and household activities. Therefore, the policies should include the necessary arrangements as follows: (a) increasing women's access to technology; (b) ensuring a fair distribution of household jobs between men and women as well as social norms; and (c) facilitating access to information and communication technologies.

